

УДК 340.132 : 336.71.078.3

Костюченко О. Є., к.юрид.н., доцент

Харківський інститут банківської справи УБС НБУ,

Кривуля К. А.

АТ «Сбербанк Росії»

ПРАВОВІ УМОВИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКУ

У статті розглянуто основні напрями здійснення системи внутрішньо-банківського фінансового моніторингу та запропоновані шляхи удосконалення системи фінансового моніторингу України на основі правових можливостей закладених у чинному законодавстві. Окрему увагу приділено характеристиці системи фінансового моніторингу у банку з регламентацією усіх її процесів та взаємодії елементів.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, банківська система, протидія легалізації доходів, відповідальний працівник.

Kostyuchenko O., Krivulya K.

LEGAL TERMS AND WAYS OF FINANCIAL MONITORING SYSTEM IN THE BANK

In the article basic directions of realization of the system of the interbank financial monitoring are considered and the methods of improvement of the system of the financial monitoring of Ukraine are resulted on the basis of legal possibilities of stopped up in the current legislation. Separate attention is spared to description of the system of the financial monitoring in a bank with regulation of all its processes and co-operations of elements.

Key words: financial monitoring, banking system, counteraction of legalization of profits, responsible employee.

Костюченко Е. Е., Кривуля Е. А.

ПРАВОВЫЕ УСЛОВИЯ И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ ФИНАНСОВОГО МОНИТОРИНГА В БАНКЕ

В статье рассмотрены основные направления осуществления системы внутрибанковского финансового мониторинга и предложены пути усовершенствования системы финансового мониторинга Украины на основе правовых возможностей заложенных в действующем законодательстве. Отдельное внимание уделено характеристике системы финансового мониторинга в банке с регламентацией всех ее процессов и взаимодействий элементов.

Костюченко О. Є., Кривуля К. А.

Ключевые слова: финансовый мониторинг, банковская система, противодействие легализации доходов, ответственный сотрудник.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Проблема протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, тривалий час залишається актуальною. На сьогодні злочинці нерідко намагаються використати банківську систему України для відмивання (легалізації) «брудних» коштів. Тому, важливим інструментом запобігання легалізації доходів, отриманим злочинним шляхом, є постійний моніторинг операцій та руху коштів, зокрема на рахунках, клієнтів банку. Останнім часом проблема протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом загострилася в усьому світі. Жодна фінансово-кредитна установа не застрахована від імовірності випадкової співучасті в процесі відмивання грошей. Тому впровадження комплексу заходів фінансового моніторингу як на держаному рівні, так і на рівні окремої банківської установи, цілком відповідає сучасній світовій практиці та вимогам світового співтовариства щодо протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом. Однак, як справедливо зазначається у науковій літературі: «в Україні підходи до методології боротьби з відмиванням нелегально отриманих коштів частково відповідає зарубіжному досвіду» [1, с. 98]. А отже, проблема протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом потребує нових наукових досліджень.

Аналіз останніх публікацій, у яких розпочато вирішення проблеми. Означеній проблемі науковці приділяють значну увагу, але говорити про її вирішення у повній мірі неможна. Так, свого часу означеній проблемі присвячували свої роботи такі науковці як: О. Барановський, О. Бережний, В. Коваленко, С. Дмитров, А. Єжов, В. А. Передборський, С. Левшпков, С. Буткевич, прогресивні ідеї яких було покладено в основу цієї роботи.

Цілі статті. Метою статті є розкриття основних напрямів реалізації внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу на основі чинного законодавства з метою визначення шляхів вдосконалення системи протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом на первинному рівні фінансового моніторингу в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідивши світовий досвід організації системи фінансового контролю, науковці констатують, що в Україні діє змішана система фінансового контролю, що реалізується за допомогою системи фінансового моніторингу. Серед ключових проблем щодо вирішення практичних питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом відноситься проблема національного законодавства, зокрема, дублювання певних завдань і функцій правоохоронних і контролюючих органів [2, с. 44]. Це доводить необхідність удосконалення системи фінансового моніторингу на первинному рівні, де банківській системі України належить провідне місце. Разом з тим, саме банківські установи повинні приділити значну увагу формуванню дієвої системи внутрішнього фінансового моніторингу.

Виходячи з положень ст. 17 Конституції України [3] де закріплено, що захист та забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави, то органи державної влади та Національний банк України реалізуючи свої повноваження здійснюють регулювання у сфері економіки, зокрема забезпечуючи таке регулювання на основі нормативно-правових актів. Разом з тим, державне регулювання економікою, в тому числі – у сфері фінансового моніторингу здійснюється на основі принципу невторчання органів державної влади у господарську діяльність суб'єктів господарювання. Таким чином, держава, встановлюючи загальнообов'язкові правила поведінки щодо здійснення фінансового моніторингу, надає господарюючим суб'єктам, у тому числі й банкам, значну самостійність у визначення та встановлення правил внутрішнього фінансового моніторингу. Так, законодавством [4] встановлено, що суб'єкти первинного фінансового моніторингу проводять його за правилами внутрішнього фінансового моніторингу та програмами здійснення. Отже, банк повинен встановити свої правила внутрішнього фінансового моніторингу та програми здійснення фінансового моніторингу, які розробляються відповідно до окремих напрямів його діяльності з обслуговування клієнтів та потребують оновлення заходів попередження на основі аналізу та наявної виробничої необхідності в ході проведення фінансового моніторингу. Вважаємо, що таке

оновлення має базуватися на постійному удосконаленні правил внутрішнього фінансового моніторингу і програм здійснення фінансового моніторингу банку. Такі правила та програми прийняті на локальному рівні банком традиційно застосовується для забезпечення участі працівників банку у виявленні фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. Внутрішньобанківську систему запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, умовно можна поділити на чотири основні напрями відповідно до внутрішньобанківських документів, розроблених на базі законодавчих актів та нормативно-правових й регуляторних актів Національного банку України.

Приписи ст. 9 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» зобов'язують суб'єкта первинного фінансового моніторингу (банк) ідентифікувати всіх осіб, які здійснюють фінансові операції, крім випадків, передбачених статтею 6 названого Закону, коли ідентифікація клієнтів не обов'язкова [5].

Першим напрямом внутрішнього фінансового моніторингу в банку є належне вивчення клієнтів банку. При встановленні відносин з банком «вивчення клієнта» починається з його ідентифікації. Цей напрям діяльності цілком відповідає підходам до здійснення фінансового моніторингу європейських та американських банків. Разом з тим цей підхід відповідає засобам запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом передбаченим третьою Директивою Європарламенту і Ради Європи 2005/60/ЄС [6]. За результатами ідентифікації клієнта, на етапі встановлення відносин з ним, формується та ведеться його анкета. Вона є внутрішнім документом банку й містить інформацію, отриману за результатами ідентифікації та вивчення клієнта, результати щоквартального аналізу його операцій, а також висновки банку щодо репутації клієнта й оцінку ризику здійснення ним операцій. Сучасна вітчизняна практика проведення внутрішньобанківського фінансового моніторингу базується на положеннях про те, що уточнення інформації щодо ідентифікації та вивчення клієнтів банку проводиться не рідше одного разу на рік, якщо ризик проведення ними операцій з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, оцінюється

банком (філією) як високий. Щодо інших клієнтів, які не підпадають в категорію клієнтів з високим ризиком проведення ними операцій з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, термін уточнення інформації не повинен перевищувати трьох років. На підставі вивчених документів, та відомостей про клієнта банк за встановленими критеріями оцінює ризик імовірності здійснення ним легалізації грошей, отриманих злочинним шляхом. Політика «Знай свого клієнта» становить безперервний, перманентний процес і потребує від банку постійного оновлення наявної інформації та контролю її відповідності фінансовим операціям клієнта.

Другим напрямом внутрішнього фінансового моніторингу в банку слід виділити порядок виявлення сумнівних фінансових операцій, який повинен здійснюватися безпосередньо працівниками банку і за допомогою відповідного програмного забезпечення. Ця робота у банку має бути організована таким чином, щоб у найкоротший термін інформація про такі операції повною мірою була передана в службу фінансового моніторингу банку. Законодавство закріплює [5], якщо фінансова операція підлягає фінансовому моніторингу, працівник банку повинен не пізніше 12-ї години наступного робочого дня, відповідно до внутрішніх процедур, повідомити про це відповідального працівника банку, який приймає рішення про потребу реєстрації цієї операції, а також вживає необхідних заходів щодо визначення суті та мети фінансової операції клієнта.

Третім напрямом внутрішнього фінансового моніторингу в банку є реєстрація та своєчасне інформування про операції, що підлягають фінансовому моніторингу. Внутрішніми процедурами банку має забезпечуватися фіксування надходження такого повідомлення до відповідального працівника. Повідомлення про фінансову операцію, щодо якої є мотивовані підозри, як таку що вона може бути пов'язана, із фінансуванням терористичної діяльності, та осіб, які брали участь у її проведенні, відповідно до внутрішніх процедур банку негайно передається відповідальному працівнику банку та вноситься до реєстру операцій, що підлягають фінансовому моніторингу. Відповідальний працівник приймає рішення про зупинення такої операції і видає відповідне розпорядження [7, с. 108–116]. На нашу думку, у цьому напрямку Національний банк України та

банківські об'єднання мають розробити й запровадити рекомендацій щодо оновлення та визначення відповідності систем інформування та реєстрацій сумнівних операцій, що підлягають фінансовому моніторингу.

Четвертим напрямом внутрішнього фінансового моніторингу в банку є повідомлення Державної служби фінансового моніторингу України (далі ДСФМУ) інформації про зазначену операцію, яка наведена у третьому напрямі, правоохоронним органам. По закінченню строку подальшого зупинення фінансової операції, зазначеного у відповідному файлі-рішенні, банк поновлює її проведення. Загальний строк зупинення проведення фінансової операції не може перевищувати семи робочих днів з часу отримання банком документа на переказ. Разом з тим, слід відмітити, що Реєстр операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, є документом з обмеженим доступом. Порядок та режим доступу працівників банку до нього встановлюються відповідальним працівником банку. Він несе особисту відповідальність за захист реєстру від знищення, несанкціонованого доступу, модифікації або викривлення даних. Коригування даних, внесених до реєстру, не допускається.

Отже, досягнення ефективності здійснення внутрішньо-банківської системи фінансового моніторингу залежить від суворого дотримання правил та порядку здійснення внутрішнього фінансового моніторингу. Інформація, отримана на цьому рівні системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, є вихідним пунктом успішного здійснення ДСФМУ обов'язкового фінансового моніторингу. У свою чергу внутрішній фінансовий моніторинг виступає інструментом по забезпеченню бездоганної ділової репутації та підвищення конкурентоздатності з можливістю участі у зовнішньоекономічній діяльності. Зважаючи на те, що в Україні система фінансового моніторингу має досить коротку історію застосування в порівнянні з іншими країнами, що успішно борються з таким явищем як відмивання доходів, та з метою максимального наближення системи фінансового моніторингу до передового досвіду цих країн вона потребує ряду вдосконалень.

Вважаємо, що удосконалення системи фінансового моніторингу в Україні, а саме внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу повинно базуватися на Стратегії розвитку системи

запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 р. від 9 березня 2011 р., необхідно для досягнення стабільного та ефективного функціонування національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму вжити наступні заходи: привести національне законодавство у відповідність з вимогами міжнародних стандартів; забезпечити дієву реалізацію положень Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»; розробити щорічні плани заходів із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму; удосконалити засоби моніторингу фінансових потоків та протидії нелегальному відпливу капіталів за межі України; провести аналіз зовнішнь-економічних операцій, що здійснюються суб'єктами господарювання через офшорні зони, з метою виявлення та припинення їх діяльності з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму; забезпечення регулювання діяльності з організації та проведення лотерей і азартних ігор на території України; проведення аналізу ефективності заходів, функціонування системи фінансового моніторингу в державі; підвищення ефективності регулювання і нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу з урахуванням політики, процедур та систем контролю, оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму; встановлення порядку вжиття заходів для недопущення формування статутних фондів відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу за рахунок коштів, джерела походження яких неможливо підтвердити; визначення та застосування чіткого механізму перевірки бездоганної ділової репутації осіб, які здійснюють управління та контроль суб'єктів первинного фінансового моніторингу [8]. Названі заходи, на нашу думку, будуть мати позитивний ефект лише у разі їх комплексного застосування на основі методів узгодження та координації дій органів державної влади та суб'єктів господарювання, які є суб'єктами первинного фінансового моніторингу в Україні. Разом з тим активна участь органів виконавчої влади у здійсненні

фінансового моніторингу не зменшує відповідальності суб'єктів первинного фінансового моніторингу у частині організації, контролю та реалізації внутрішньої системи фінансового моніторингу.

Щодо банків то слід приділити увагу деяким особливостям здійснення банківської діяльності та проведення фінансового моніторингу в банках. Банки особливо вразливі до ризику репутації, оскільки банк може дуже легко стати знаряддям незаконної діяльності з боку своїх клієнтів. Зважаючи на це, банк повинен захистити себе за допомогою ефективної програми «Знати свого клієнта» (Know Your Clients, далі KYC), проявляючи неослабну пильність. Важливим аспектом ефективних процедур KYC є постійний моніторинг. Банки повинні здійснювати ефективний контроль та зменшувати ризики тільки в тому випадку, якщо у них є розуміння нормальної розумної рахункової діяльності їх клієнтів, і таким чином, можливість ідентифікації операцій, які виходять за рамки звичайної схеми рахункової діяльності. Без таких знань існує велика імовірність, що вони не зможуть виконувати свій обов'язок повідомляти про підозрілі операції відповідним органам у випадках, коли від них це вимагається. Моніторинг має бути чутливим до ризиків. Для всіх рахунків у банках мають діяти системи для виявлення незвичайних чи підозрілих схем діяльності. У цілях підвищення та покращення навчання працівників усі банки повинні мати поточні програми навчання для своїх працівників, щоб банківський персонал був адекватно навчений процедурам KYC. Графік навчання та зміст навчальних програм для працівників різних секторів має бути адаптований банком відповідно до своїх потреб. Вимоги до навчання мають бути різними для нових працівників; для працівників, що обслуговують клієнтів («фронт-офіс»); працівників, відповідальних за дотримання норм і положень, чи працівників, які обслуговують нових клієнтів. Персонал «фронт-офісу», який безпосередньо працює з громадськістю, має бути навчений перевіряти ідентичності нових клієнтів, виявленню належної обачності в обробці рахунків клієнтів на поточній основі і виявленню схем підозрілої діяльності. Регулярне навчання має постійно повторюватися для нагадування працівникам про їх обов'язки та інформування про нові розробки. Важливо, щоб усі відповідні працівники усвідомили постійну потребу в політиці KYC та її впровадженні. Культура обслуговування в банках, що сприяє такому розумінню, є основною запорукою її успішного виконання.

Висновки. Таким чином, належна реалізація системи фінансового моніторингу повинна базуватись на комплексному застосуванні заходів удосконалень на основі методів узгодження та координації дій органів державної влади та суб'єктів первинного фінансового моніторингу в Україні. Така реалізація має базуватися на належному виконанні внутрішніх процедур щодо проведення банківських операцій та вивчення своїх клієнтів на основі чотирьох напрямів здійснення внутрішньобанківської системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

В Україні створені достатні правові умови для удосконалення внутрішньобанківської системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Тому ми пропонуємо таке:

– для оперативного та найшвидшого з'ясування сумнівних операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, потрібно розробити загальну модель виявлення таких операцій через використання елементів математичного моделювання, а саме розроблення та застосовування методики проведення факторного аналізу ймовірнісної оцінки ризику легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. На основі запропонованої методики можна розробити дієвий механізм прийняття управлінських рішень у сфері протидії легалізації кримінальних доходів;

– розробити та запровадити рекомендації щодо оновлення та визначення відповідності систем інформування та реєстрацій сумнівних операцій, що підлягають фінансовому моніторингу.

Реалізація зазначених напрямів вдосконалення системи фінансового моніторингу дасть змогу гармонізувати національну систему запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму з міжнародними правовими стандартами; дієву співпрацю та постійний інформаційний обмін з органами виконавчої влади, іншими державними органами – суб'єктами державного фінансового моніторингу, а також компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями в зазначеній сфері; дотримання та неухильне виконання вимог, установлених законодавством щодо діяльності спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу; підвищення кваліфікації спеціалістів органів державної влади з питань фінансового моніторингу і працівників суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

1. Левшаков С. Ф. Вплив світового досвіду на становлення фінансового моніторингу в Україні / С. Ф. Левшаков // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. – №1 (8). – С. 92–100.
2. Буткевич С. Фінансовий моніторинг в Україні: правова природа та перспективи розвитку // Юридична Україна. – 2012. – № 4. – С. 43–49.
3. Конституція України: станом на 1 січня 2006 р. / Мінюст України. – Офіц. вид. – К.: Укр. Центр Правничих Студій, 2006. – 128 с.
4. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затверджене Постановою Правління Національного банку від 31.01.2011 р. № 22 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансуванню тероризму: Закон України 28.11.2002 р. № 249–IV // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 50. – Ст. 44.
6. DIRECTIVE 2005/60/EC OF THE EUROPEAN PARLAMENT AND OF THE COUNCIL on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing of 26 October 2005 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:309:0015:0036:EN:PDF>
7. Дмитров С. О., Коваленко В. В., Єжов А. В., Бережний О. М. Фінансовий моніторинг в банку: навч. посібн. / С. О. Дмитров, В. В. Коваленко, А. В. Єжов, О. М. Бережний. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 336 с.
8. Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 березня 2011 р. № 190-р // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/190-2011-%D1%80>

УДК 657:061

Кравченко О. В., к.е.н., доцент

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

У статті розглянуто питання методології обліку основних засобів бюджетних установ, визначено порядок формування їх первісної вартості, обґрунтовано рекомендації щодо подальшого обліку.

Ключові слова: реформа бухгалтерського обліку, основні засоби, бюджетні установи, первісна вартість, оцінка.

Кравченко О. В.